

XXV. smotra učeničkih zadruga Republike Hrvatske

Autori rada: Danijela Bezinović i Karmen Santini

Mentori: Đurđica Bottazzo i Danijela Deković

ŽENSKE RUČNE RADNJE-POPRSNICA

1.2. SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Obrazloženje teme	6
3. Materijali i metode	11
4. Rezultati	16
5. Rasprava	24
6. Zaključci	26
7. Sažetak	27
8. Popis literature	28
9. Životopis	30
10. Zahvala	32
11. Prilozi	33

1.2.1. UVOD

U spisima Kotarskog školskog vijeća pronašli smo zanimljiv dopis Kotarskog školskog vijeća školama u Zadarskom kotaru. Jedna od tih škola je i ova naša, u Sv. Filipu i Jakovu. Spis nosi broj 417/ K.U.V. s nadnevkom od 22.1. 1896. god.- kutija 92/401-450. Prijevod dopisa glasi:

" Pučkoj učionici u:

3) Filipjakovu

Da se ženskoj ručnoj radnji u Dalmaciji učuva tradicionalni narodni ukus i da se drže naša lijepa stara nošnja koja se uslijed vanjskih doticaja malo po malo gubi i uplivom trgovačkog duha vremena odnarođuje se, a uz to, da se domaća obrtnost opet podigne, treba da učiteljica ženskih ručnih radnja, toli na polju veziva toli pogledom drugih rukotvorina upoznađu s prvi godinama one grane. Pošto megjutim V.V. kani u svoje vrijeme izdati naredbe, u svrhu da se ženski ručni rad na temelju narodnih uzoraka usavrši, nalaže se tamošnjoj učiteljici da što prije podastre pišućem svoje mnijenje o načinu kako bi se to najbolje dalo izvesti.

Što se priopćuje toj učionici uslijed štovane okružnice V.V. od 22. siječnja o.g. br.4."

Iz samog izvora očigledno je da se već tada narodnja nošnja počinje gubiti te da je ona očuvana samo u pojedinim elementima dok se u cijelosti sačuvala samo u manjim selima koja su bila većim dijelom izolirana te samim time u manjem doticaju s novim "modnim trendovima". Danas je ovaj problem puno veći, jer mi živimo u svijetu interneta i televizije, gdje noviteti dolaze brzo. U našim mjestima možemo nabrojati bake koje nose *fuštan* i na žalost svjesni smo da će sa smrću ovih žena nošnja, kao dio svakodnevnice odjeće nestati, dok će se očuvati samo u muzejima, KUD-ovima i tavanima.

Drugi važan izvor je onaj koji govori o Carskoj visosti nadvojvotkinji Mariji Jozefi koja je naručila mnoštvo narodnih vezilačkih motiva da joj se izrade za toaletu, pa je time u pravom smislu riječi sama udarila prvi temelj promicanju domaćeg obrta u Dalmaciji. Osnovano je i

društvo za promicanje čipkarske i domaće industrije u Dalmaciji. Izlagano je u Beču, Londonu i Berlinu. Centralni tečaj za čipkarstvo daje da se po ovim uzorcima (340 starih čipaka) radi u tri državne stručne škole, u Splitu, Pagu i Primoštenu. Inače su žene izrađivale ručni rad bez skice i nacрта, iz glave.

Grofica Ita Borelli, iz Zadra, uspješno se bavila starom umjetnošću svilogojstva, prediva i *mašćenja*.

"Sada grofica na svom posjedu u Filip-Jakovu u ovu važnu umjetnost uvodi grupu mladih djevojaka; samo se od ove umjetnosti može očekivati preporođaj dalmatinskog veza u narodu i otvoriti Dalmaciji bogat izvor zarade."- citat iz knjige- Dalmacija i njena narodna umjetnost- Natalija Bruck-Auffenberg.

Pitanje koje nam se nametnulo je: "MORA LI TO BITI BAŠ TAKO? MOŽEMO LI NOŠNJU ILI BAREM NJENE ELEMENTE SAČUVATI I UKLOPITI U DANAŠNJU MODU". Tražeći odgovor, uputili smo se u Muzeje gdje smo i pronašli odgovor. Odgovor je jednostavan i kratak: "DA". Poseban dio nošnje koji nas je zadivio je *poprsnica, zalistavac, plastron, primetača, peturina.....* Puno naziva za jedan komad platna koji je bio kičast i nametljiv sa jednom jedinom svrhom - ukrasiti poprsje žene. *Zalistavac* se razlikuje po mjestu gdje je nastao, načinu i tehnici izrade, bojama i bračnom statusu žene koja ga nosi. Podloga na kojoj se je izrađivao je od vunene tkanine, crvene, crne, zelene ili modre boje. Na podlogu su se nanosili komadići tkanina raznih boja i geometrijskih oblika, pričvršćeni za podlogu koncem koji je kasnije optočen zlatnim ili srebrenim koncem- srmom. Također, ukrašavao se je u raznim trakama, šljokicama i perlama, ali isto tako može biti i u cijelosti napravljen od kauri školjaka.

„Danas kad je Dalmacija postala, tako reći, od mode, kad ju toliki strani pisci, beletristike, novinari i naučnjaci opisuju i proučavaju, svaki sa svoga stajališta, kao „čarobnu zemlju sunca“, u kojoj im svaka običnost postaje gotovo rijetkom zanimljivošću, narodni rukorad i

nošnja naših pučana osvojili su svojom ljepotom i izvrsnošću nadasve strani i domaći svijet, pa i same državne čimbenike". Ovaj citat iz knjige Dalmacija i njena narodna umjetnost od prije stotinjak godina vrijedi i danas. S onime što su autori te knjige onda pisali "*da joj je svrha da u zadnji čas uhvati nešto što iščezava i da prije nego što iščeznu probudi u puku svijest o tome i da prigrlj stare tehnike već u izumiranju*" moramo se složiti i mi. Vođeni istom idejom u okviru naše zadruge Đardin, osnovali smo sekciju vezilja gdje bi se obnovile stare tehnike veza.

Osim obilaska muzeja, za intervju smo zamolili dr. sc. Jadrana Kalu, etnologa zaposlenog u Muzeju Grada Šibenika, dr. sc. Ivnu Anzulović, zaposlenu u HAZU- Zadar i Jasenku Lulić Štorić, kustosicu u Narodnom muzeju u Zadru, Etnografski odjel. U razgovoru s njima, uvidjeli smo da se o *zalistavcu* pisalo jako malo te da je on geografski ograničen na prostoru sjeverne Dalmacije, odnosno da *zalistavac* nalazimo na prostoru priobalja, od Novigrada do Murtera i na otocima. Proučavajući očuvane *zalistavce*, uvidjeli smo da se on bez većeg problema može koristiti danas, doduše u cijelosti malo teže ali u samim detaljima savršeno.

U našem radu dat ćemo povijesni pregled *zalistavca*, način njegove izrade i mogućnosti korištenja danas.

1.2.2. OBRAZLOŽENJE TEME

Jadranska nošnja ima u svojoj starijoj varijanti elemenata nošnje koji su srodni onima na zadarskom kopnu, što je posljedica nekadašnjih migracija stanovništva iz zaleđa prema obali i otocima, a uzrokovano je turskim upadima na ovaj prostor. Kao renesansni utjecaj na hrvatsko tradicijsko ruho ovog područja, ubraja se kroj suknje sa oplećkom – *fuštan*- široka upotreba sviloveza i bogastvo čipke koja se izrađivala u Dalmaciji, ali ponekad uvozila. Ranijih stoljeća suknje su bile bojane, a u 19. st. počinje dominirati crna boja suknje i *opleće* sa bijelom košuljom, tako da crno- bijela kombinacija od početka 20-tog stoljeća postaje isključiva odrednica tradicijskog odijevanja žena ovog područja. Smatra se da je crna boja došla pod utjecajem španjolskog baroka, preko Francuske, gdje je postala obilježje visoke mode, da bi pod utjecajem reformacije i protureformacije i turskih prodora na ovo područje postala dominantna, ali u pučkom odijevanju žena jadranskog područja. Osim dominantne sirove vune, pod utjecajem europske građanske mode već se kod imućnijih žena početkom 20-tog stoljeća počinju kupovati skupocjenije tkanine za izradu odjeće, ali se uvijek zadržavao tradicionalni kroj suknje i crna boja. Što se duljina suknje tiče, ona se s vremenom od gležnja sredinom dvadesetog stoljeća skraćuje sve do iznad koljena. Nošnja, iako je za jedno mjesto u cjelini gotovo identična, nikada nije uniforma, tako da se kod svake žene uvijek odjećom ističe i osobnost što je vidljivo kroz sitne detalje, kao što je izbor materijala, vez te nošenje nakita. Vanjsko obilježje društvenog statusa vidljivo je nošnjom.

Dio nošnje koji je zaokupio našu pažnju je *zalistavac* ili *poprsnica*. On nije luksuzni dio odjeće, iako to može biti. Osim ukrasne funkcije, imao je i onu upotrebnju. Naime, pokrivaio je donji dio prsa košulje. Izrađen je od komada sukna ili platna na kome su prišivanjem aplicirani komadići raznobojnog sukna složeni u oblik rozete. Rozeta je sastavljena od rombova ili od trokuta. Često je ukrašen srmom, šljokicama, staklenim zrcima, očenašićima, kauri pužićima (bilih košćica). Pri vrhu je ravan, dok je donji dio većinom zaobljen. Sama

boja u starijim varijantama nije bila kupovna, već se bojalo s prirodnim bojama dobivenim od biljaka. Uglavnom su ga nosili pučani, ali ne redovito. Nosio se samo u posebnim zgodama i nije se proizvodio 'tvornički,' nego je svaki komad unikat za i kao takav se prenosio s koljena na koljeno. U Etnografskom muzeju u Zadru sačuvano je nekoliko *zalistavaca* iz Novigrada, s područja Biograda i s otoka Pašmana. U Zavičajnom muzeju u Biogradu također se nalaze *zalistavci* na podlozi od baršuna. Svi potječu iz 19. st. Mi ćemo se posebno osvrnuti na narodnu nošnju iz Sv. Filipa i Jakova.

Narodna nošnja iz Svetog Filipa i Jakova poznata je u dvije varijante (ženska) te jedna varijanta muške. Ženska narodna nošnja se dijeli na stariju djevojačku iz 19. st., koja nije sačuvana, ali je poznata preko akvarela Zoe Borelli Vranski –Alačević (1888.-1980.), slikarice koja je radila za Etnografski muzej u Splitu. Na akvarelima se jasno vide svi dijelovi ove nošnje. Na prvom akvarelu, pod nazivom "Žena iz Filip Jakova, 1931." koja je u privatnom vlasništvu, naslikana je mlađa žena koja sjedi na škrinji za odjeću. Žena je odjevena u plisirani *fuštan* plave boje sa našivenim crvenim rubom na donjem dijelu. Ispod *fuštana* je široka košulja sa izrezom na prsima i bogato ukrašena čipkom sa uzdignitim ovratnikom. Rukavi su u dva dijela, pri kraju sakupljeni i nabrani. Na gornjem dijelu *fuštana* ispod prsiju je *zalistavac* koji je imao ukrasnu ulogu, a za *fuštan* se je prikačio sa dvije ukrasne igle. Iznad *fuštana* je *travesa* koja je bogato ukrašena. Na komad platna prišivao se komad svile, a niz bokove su padale dvije svilene crvene trake. Na glavi je imala jednu vrstu marame, koja se vezivala straga, a rubovi su bili ukrašeni i slobodno su padali niz prsa. Kosa je bila spletena u pletenice. Također, u pletenicima je spletena ukrasna traka najčešće crvene boje. Na nogama su pletene kalce, također u boji sa *nazuvcima* i *firale*. Nakit se sastojao od koraljne ogrlice i trojagodnih naušnica. Druga slika je iz 1925 god. i naznačeno je da je to nošnja iz okolice Biograda. Slika se nalazi u Etnografskom muzeju u Splitu. Na slici su vidljivi isti elementi nošnje kao i na prethodnoj, samo što žena stoji pa je i sam *zalistavac*

vidljiviji nego na prethodnoj. Također, ovaj *zalistavac* se razlikuje od prethodnog po tome što su na njega prišivene kauri školjke. I sami rubovi marame su na lijevoj strani tijela, sa prednje i stražnje strane. Preko košulje, žena ima *korporan* koji je na prsima otvoren kako bi se vidjela košulja i sam *zalistavac*. Na rukavima *korporan* je zarezan. I tu je *travesa* bogato ukrašena sa našivenom svilom i sa dvije svilene crvene trake koje slobodno padaju. Sama marama je pričvršćena sa velikom ukrasnom iglom koja osim uporabne funkcije ima i dekorativnu. U ruci žena ima cvijeće, stolisnik, što nam, uz kauri školjke jasno daje do znanja da je ovo djevojka pred udaju. Naime, i stolisnik i kauri školjke su simbol ljubavi i dobre sreće. Iz buketa stolisnika djevojka je izvadila grančicu, drži je u desnoj ruci, očito je želi nekome pokloniti. Treća slika je nastala oko 1940. god. i prikazuje ženu na bunaru koja je naslonjena na *kaba*. Oko nje su trojica muškaraca, a onaj najstariji ulijeva vino u *kaba* što je jedan od običaja za Božić, jer su se na taj način dočekivali gosti. I ova je nošnja identična prethodnim dvjema. Jedino je marama nešto uža, a našiveni dio je žute boje. Također, na prsima je vjerovatno kao ukras dodan i broš. *Opleće* je dodatno ukrašeno crvenim obrubom. Drugi dio nošnje je iz početka 20. st. i mjestimično je očuvan sve do danas. Obiteljske fotografije koja su nam poslužile kao vodič pri rekonstrukciji nošnje potječu s početka i sredine dvadesetog stoljeća. Fotografije su nastale u radionici Burato (djeluje od 1872.-1910. u Zadru) i u privatnom su vlasništvu. Na prvoj fotografiji je Marko Eškinja sa prvom ženom Danicom rođ. Pelicarić. Žena ima *fuštan* koji je sada crne boje i dužine do gležnja. Ispod *fuštana* je bijela košulja. *Opleće* je ravno sa jednim redom ukrasnih *botuna*, tako da košulja dolazi do izražaja i vjerovatno je bila ukrašena čipkom. I sama bluza je crne boje. Na nogama su cipele. Žene ovog područja nisu pokrivala glavu, već je kosa bila spletena u pletenice kroz koje se je provlačila crna traka. *Travesa* je bogato nabrana. Od nakita žena ima naušnice. Muškarac ima hlače, također crne boje, bijelu košulju sa uzdignutim ovratnikom te *krožetom* koji je ukrašen sa dva reda *botuna*. Dodatni ukras je sat sa lancem preko *krožeta*. Iznad

košulje je jaketa, a na nogama su cipele. Na glavi nema kapu. Na drugoj slici je obitelj Fantina Jose, muž, žena i njihova dva sina. I na ovoj slici žena ima *fuštan*, bijelu košulju, ali za razliku od prve *opleće* nije ravno odrezano i nisko ispod prsiju već je ovalno od posebno nabranog materijala. *Travesa* je sa cvjetnim motivom. Od nakita žena ima naušnice, ali i veliki medaljon što je vjerovatno obiteljsko nasljeđe. Muškarac ima *krožet* koji se razlikuje od prethodnog. Ovaj *krožet* nema dva reda *botuna*, već tri sitna, ali i sat sa duplim lancem. Na glavi je plitka kapa crvene boje.

Sam element *zalistavca* je nestao te ga uopće ne nalazimo.

Prvi podaci o *zalistavcu* sežu u daleki srednji vijek, a sačuvani su u opisima *dota* ili u oporukama. Među prvim zapisima o *zalistavcu* je onaj iz 1570., u inventaru *dote* iz Zadra. Ove oporuke i *dote* pisane su glagoljicom, a nalaze se u Državnom arhivu u Zadru, Zavičajnom muzeju u Biogradu, u privatnim zbirkama ili u župnim kućama pri mjesnim crkvama. Mnoge oporuke i *dote* su nestale ili se još uvijek nalaze zagubljene i neistražene. Svi ovi dokumenti su neiscrpan izvor podataka jer nailazimo na mnoštvo ne samo predmeta koji se daju u nasljeđe nego i mnoštvo izvornih naziva za dijelove nošnje koji su davno zaboravljeni. Otud i i ovako velik broj naziva za sam *zalistavac*.

Drugi važan podatak su crteži i fotografije. Uz već opisane slike Zoe Borelli Vranski Alačević, posebno je važan crtež koji se nalazi u knjizi Alberta Fortisa, objavljenoj na talijanskom jeziku 1774. god. Knjiga nosi naziv "Put po Dalmaciji", te sam Fortis, uz pomoć svog crtača, putuje po Dalmaciji, piše i crta sve što je doživio i vidio. Poseban uspjeh je doživio dio knjige u kojoj opisuje život Morlaka, a nama je za ovu temu važno poglavlje "O zapažanjima u okolici Zadra" Iako se njegov crtač tu razbolio pa je Fortis bio prisiljen na kratko prekinuti putovanje, pronalazimo na niz zanimljivih podataka, a posebno se ističe crtež "Otočanka zadarskog kanala". Nacrtna je žena u svečanoj tradicijskoj odjeći s toliko detalja da na svakom komadu odjeće možemo razaznati ornamentiku i tehniku veza - na *oglavlju*,

košulji i *zalistavcu*, način češljanja, vezivanja *oglavlja*, način oblačenja te vrstu nakita. Posebno je zanimljiv *zalistavac*, koji je bogato ukrašen geometrijskim motivima oblika cvijeta i srca. Žena na crtežu pripadala je najvjerojatnije nekoj imućnijoj obitelji iz Kali, gdje je autor, usidren, sklonivši se od nevremena, boravio osam dana. Žena u košari nosi smokve. S njene desne strane nacrtan je presjek oboljele grane smokve. O smokvinoj kugi govori i sam Fortis te je iscrpno opisuje.

Iz svega ovog je vidljivo bogastvo kulturne tradicije ovog područja, ali nažalost, ono polagano nestaje te ga je neophodno obnoviti i na taj način sačuvati od zaborava kako bi i mlađi naraštaji mogli upoznati ovo bogastvo kulturne tradicije. Danas je nemoguće koristiti cijelu nošnju, ali kao što ćemo vidjeti mogu se kombinirati dijelovi nošnje sa današnjom odjećom.

1.2.3. MATERIJALI I METODE

Za izradu zalistavca potrebno nam je:

- tkanina od pana ili pliša, crvene, zelene, modre, smeđe ili crne boje, najbolje su za podlogu mozaika veličine 30x25 cm
- pamučna tkanina za postavljanje podloge, veličine 30x25 cm
- žutica ili bijelo,čvršće pamučno platno, veličine 30x25 cm
- raznobojne tkanine za oblikovanje mozaika
- škare za rezanje tekstila
- igla za goblen (igla s tupim vrhom)
- obična, duža igla za šivanje
- žuti ili bijeli ručni konac (može biti i tanji konac za kukičanje)
- srmeni konac (zlatni ili srebrni) ili deblji pamučni konac
- srmena traka širine 1 cm
- šljokice i raznobojne perlice
- karton za oblikovanje sheme mozaika
- raznobojni flomasteri

Sl.1. Materijal potreban za izradu zalistavca

Sljedeći korak je priprema podloge.

Podloga na kojoj ćemo izraditi *zalistavac* mora biti jednobojna i čvrsta. U pravilu je to crveni, modri, zeleni ili crni pan, sukno ili pliš. Koristiti boju koja vam je potrebna ili jednostavno koju imate pri ruci. Ali je važno da podloga uvijek bude jednobojna. Moramo je dobro podstaviti kako bi bila što čvršća, pa ćemo potom iskrojiti pan, pamučnu tkaninu i pamučno bijelo platno (ili žuticu) u pačetvorine veličine 30x25 cm. Ako radimo *zalistavac* za određenu osobu, moramo izmjeriti njeno poprsje. Sva tri sloja tkanine po cijeloj površini učvrstimo *imbazd* koncem, a zatim je obrubimo. Tako smo izradili podlogu za izradu *zalistavca*.

Sl.2. Priprema podloge

Potom ćemo krenuti na pripremu izrade mozaika.

Prvenstveno trebamo osmisliti mozaik u cjelini te odabrati boje. Najbolje je napraviti skicu koju možemo tokom rada mijenjati i prilagođavati. Potrebne oblike iskrojimo od čvrstog kartona. Finoća tkanina na mozaiku *zalistavca* mora biti sukladna tkanini podloge mozaika.

Od odabranih raznobojnih tkanina iskrojimo dijelove mozaika po nacrtanoj shemi i tako na već pripremljenoj podlozi složimo mozaik. Svaki djelić učvrstimo bijelim *imbazd* koncem.

Dobro pogledajmo da nismo negdje pogriješili. Mozaik je najčešće bio simetričan.

Promatrajući boje koje smo odabrali, znat ćemo hoćemo li upotrijebiti zlatnu ili srebrenu srmu (konac) ili pak deblji pamučni konac.

Sl.3. Početak izrade mozaika

Sljedeći korak je izrada mozaika.

Na svakom djeliću mozaika, bez obzira na njegov geometrijski oblik, moramo izraditi petlje uz sam njegov rub, a zatim i na podlozi oko njega. Iglom oštrog vrha, bijelim ručnim koncem ili koncem za kukičanje 2-3 mm od ruba prema sredini, okomito, pravimo petlje dužine oko 3 mm u razmaku od 5-7 mm. Kad smo napravili petlje na svim dijelovima mozaika, počinjemo praviti nove uz sam njihov rub, ali na podlozi. One se prave oko svakog elementa mozaika, tako da se svaka nalazi između dvije okomite petljice. Svaka petlja mora biti dobro učvršćena, jer ona nosi cijeli mozaik.

Sl.4. Izrada mozaika- korak 1.

Sl.5. Izrada mozaika- korak 2.

Sl.6. Izrada mozaika- korak 3.

Sl.7. Izrada mozaika- korak 4.

Kad su svi dijelovi mozaika pričvršćeni petljama za podlogu, pristupamo ukrašavanju mozaika srebrenom ili zlatnom niti – srmom. Srmeni konac provlačimo kroz petlje, uvijek u istom smjeru, praveći kružnice, i tako moramo obuhvatiti svaki djelić mozaika.

Sl. 8. Ukrašavanje zalistavca – slaganje mozaika

Na kraju gornji rub *zalistavca* možemo opšiti srmenom trakom širine 1,5-2 cm. Na naličju *zalistavca* ne smije biti ni traga srmenom koncu a ne smijemo ni zatezati srmeni konac.

Sl. 9. Gotov zalistavac

1.2.4. REZULTATI

Sakupili smo iz Zavičajnog muzeja u Biogradu na Moru i Etnografskog muzeja u Zadru kao i iz knjiga i zbornika fotografije izvornih *zalistavaca*. Navodimo primjere *zalistavaca* koji su nam poslužili za rekonstrukciju.

1. *Zalistavac iz Pakošтана* - na gornjem dijelu *zalistavac* je ravan, a pri dnu zaobljen. Rozeta cvijeta razdvaja donji dio obruba. Ukras se sastoji od tri cvijeta između kojih su latice. Pri vrhu je srmerna traka prošivena zlatnim koncem.

Sl. 10. *Zalistavac* iz Pakošтана, druga polovica 19. stoljeća, NMZ EO-666

2. *Zalistavac iz Novigrada* - izrađen je na podlozi od plavog pana, sa rozetama koje oblikuju dva cvijeta. U sredini je rozeta u obliku srca, a cijeli je obrubljen sa rozetama. Iznad je prišivena tkanina. I iznad ove tkanine su romboidni oblici koji pomalo djeluju nezgrapno.

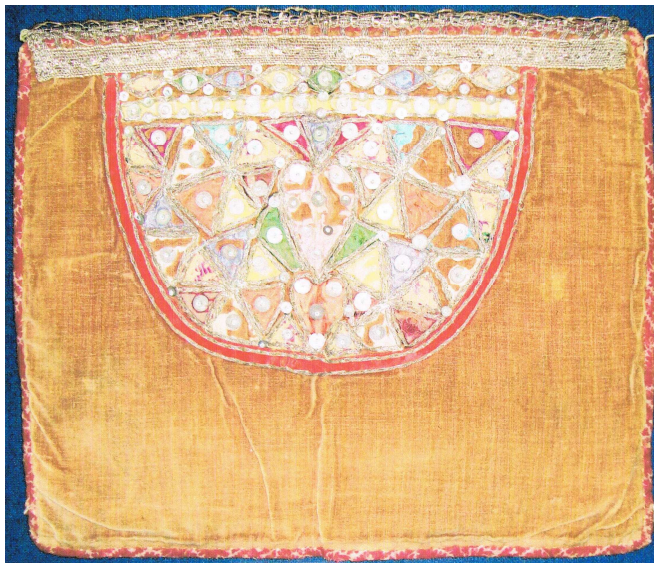
Sl.11. Novigrad, oko 1900. god.,NMZ EO 1082

3. *Zalistavac iz Biograda na Moru* – crvene boje, veličine 33/25 cm. Uz gornji rub prišivena je žuta srmena vrpca širine 2,5 cm koja čini gornji rub *zalistavca* vidljivim. Ukrasni dio *zalistavca* je pravilnog polukružnog oblika s rubom od 1 cm. Na *zalistavcu* nalazimo široku prugu crvene čohe s nizom raznobojnih rombova od čohe. Središnji dio je u obliku scolika ukrasa.

Sl. 12. Biograd na Moru, 19. st., ZMB, inv. Br. 11

4. *Zalistavac iz Biograda na Moru* - vel.31/27. Na podlozi bijelog pikea prišiven je smeđi baršun, a uz gornji rub srebrna srmerna vrpca. Ispod ruba srmene pruge je niz rombova od raznobojne svile. Na šavovima je prošivena uska plosna srmerna vrpca, a trokuti su ukrašeni šljokicama i sitnim staklenim perlicama. Središnji dio *zalistavca* oblikovan je kao dva izduljena srca.

Sl.13 Biograd na Moru, 19. st., ZMB, inv. Br.34

Otkrili smo da se *zalistavac* prvi put spominje 1570., god. a prestaje biti dio tradicionalne nošnje krajem 19. st. Kada smo otkrili način izrade i vrste *zalistavca*, izradili smo ih po uzoru na izvorne primjerke iz 19. st.

1. IZRADA CIJELOG ZALISTAVCA

Prikupili smo sav potreban materijal i nakon kraćeg dogovora odlučili smo napraviti svoj *zalistavac* prema onome iz Novigrada (slika br.2). Novigradski *zalistavac* izabrali smo zbog velike sličnosti filipjanske i novigradske nošnje.

Podloga je pliš, plave boje, veličine 30x25 cm. Kasnije smo, za izradu drugog *zalistavca*, koristili pliš crvene boje. Zatim smo pliš podstavili kako bi bio čvršći.

Nakon toga smo iskrojili pan u pačetvorine. Sva tri sloja tkanine smo učvrstili i obrubili. *Zalistavac* je pri vrhu ravan, a pri dnu zaobljen. Od čvrstog smo kartona izradili potrebne oblike. Od njih smo na tkaninama boje žute, plave, crvene, zelene i crne iskrojili dijelove mozaika.

Sljedeći je korak da na podlozi napravimo mozaik koji se sastoji od dva cvijeta, međusobno razdvojenih srcolikim oblikom, ispod kojeg su dva oblika. Cijeli ovaj mozaik je obrubljen romboidnim oblicima bez srmene trake. Potom smo krenuli na izradu mozaika. Zaključili smo da moramo pažljivo učvrstiti elemente *zalistavca* kako nam ne bi "pobjegli". U početku nam je išlo teško, ali smo brzo uhvatili "korak".

Predzadnji korak je ukrašavanje mozaika, što nam je bio najveći problem. Naime, često bi previše zategnuli konac- srmu, pa smo morali raditi ispočetka. Nakon puno strpljivog vježbanja, svladali smo i taj korak.

Zadnji dio je opšivanje srmenom trakom na vrhu, iznad kojih smo postavili romboidne oblike u jedan niz. Iznad tog mozaika, koji je napravljen na isti način kao i prethodni mozaici, prišili smo još jednu srmenu traku. Na isti smo način izradili *zalistavac* na crvenom plišu.

Sl. 14. Vezilja Martina Anđelić- izrada mozaika
(škol. god. 2011.-2012.)

Sl.15. Dr. sc. Jadran Kale

Nakon analize gotovog *zalistavca*, zaključili smo da se on može upotrebiti na današnjoj odjeći, ali veoma ograničeno i na odjeći koja je neutralne boje. Također, za izradu cijelog *zalistavca* treba jako puno vremena i materijala što nam također ograničava njegovu upotrebu. Odlučili smo napraviti *zalistavac* koji je manji i na sebi ima samo jedan cvijet. Njega ćemo aplicirati na jastučnicu i na torbicu koju ćemo također sami izraditi.

2. IZRADA JASTUČNICE

Zalistavac smo izradili na isti način kao i ovaj predhodni, samo što je ovaj manjih dimenzija, 15x10 cm i koristili smo samo jedan element *zalistavca*. Podloga je plave boje. Cijeli *zalistavac* smo obrubili srmenom trakom oblika kružnice.

Na sašivenu svilenu jastučnicu ljubičaste boje aplicirali smo element *zalistavca*.

Sl.16. Vezilja Karmen Santini- izrada dijela zalistavca za aplikaciju na jastučnicu (šk. god. 2012.-2013.)

Sl.17. Detalj izrade cvijeta

3. IZRADA TORBICE

Na sašivenoj torbici koja je bijele boje sa zelenim rubom, aplicirali smo element *zalistavca* koji je izrađen kao i prethodni, ali na crvenoj podlozi. Također, *zalistavac* nije oblika kruga, već je pri vrhu ravan, a pri dnu zaobljen.

Sl.18.Torbica i jastučnica- (škol. god. 2010.-2011.) - Smotra tradicijske baštine Zadarske županije - Polača

Sl.19. Jastučnica ukrašena elementom zalistavca

Sl.19. Torbica ukrašena elementom zalistavca

1.2.5 RASPRAVA

Zalistavac je bio dio narodne nošnje priobalnog područja koji se protezao u okvirima današnje Zadarske županije (Novigrad, Privlaka, Sv Filip i Jakov, Pakoštane kao i otoci, Tkon i Ugljan). Otkrili smo da se kao dio ženske narodne nošnje koristio i na šibenskom području, otok Murter. Ustanovili smo da postoje velike sličnosti između novigradske i filipjanske nošnje. Pretpostavili smo da je to zbog jakih uzajamnih obiteljskih veza, kao i činjenice da je u tom području vladala plemićka obitelj Borelli.

Sama izrada cijelog *zalistavca* je duga i zahtjevna. Iskusnoj vezilji bi trebalo mjesec dana, nama puno više, i do šest mjeseci. Također, za izradu *zalistavca* treba jako puno materijala, a samim time se povećava i njegova cijena. Međutim, izradom manjeg *zalistavca*, sa jednim elementom, štedi se vrijeme, ali se koristi puno manje materijala, što ga čini jeftinijim. Također, za razliku od *zalistavaca* koji su se koristili u prošlosti, današnji *zalistavac* je izgubio svoju funkciju te se isključivo kao ukrasni element na poprsju žene teško može koristiti, dok se njegovi elementi mogu koristiti na gotovo svakom dijelu odjeće pa čak kao što smo vidjeli i na torbici.

U prošlosti, *zalistavac* se izrađivao kod kuće i nije bio rađen da bi se prodavao. Jedan *zalistavac* niste mogli kupiti niti ste ga mogli naručiti. Pretpostavljalo se da svaka žena zna šiti, a samim time izraditi *zalistavac* za sebe, za svoju kćer, ukoliko ju je imala, trebala je podučiti vezu i šivanju. Kao i nošnja, tako se i *zalistavac* prenosio s koljena na koljeno, dok bi se novi izrađivao samo kada se je ovaj prethodni toliko istrošio da se više nije mogao koristiti. Ovim istraživačkim radom, dokazali smo da taj ukrasni dio narodne nošnje može poslužiti i danas, bilo u cjelini ili ako koristimo njegove elemente na raznim uporabnim ili ukrasnim predmetima.

Njime se može dekorirati bilo koji komad odjeće ili koji drugi upotrební predmet, tako da se on može proizvoditi za direktnu prodaju, i samim time se mogu obogatí uèenièki radovi, a možda èe jedna od vezilja izradu *zalistavca* i dizajn izabrati za svoje zanimanje.

1.2.6. ZAKLJUČCI

Iz istraživačkog rada možemo zaključiti da se *zalistavac* koristio od 16. st., što je dokazano glagoljskim oporukama. U tim oporukama se navodi *dota*, koju je obično nasljeđivala kćer. Obzirom da na Zadarskom području još uvijek nisu istraženi svi glagoljski rukopisi, za pretpostaviti je da je *zalistavac* možda još i stariji. Njegova upotreba se počinje gubiti krajem 19. st., da bi u potpunosti nestao iz upotrebe početkom II. svjetskog rata.

Kao što smo vidjeli, izrada *zalistavca* nije "prekomplicirana", tako da se uz malo truda i puno volje može izraditi.

Također, iz svega iznijetog, možemo zaključiti da se *zalistavac* može koristiti i danas, doduše s drugom funkcijom, ali on time ne gubi na svojoj ljepoti. Osim cijelog *zalistavca*, mogu se koristiti i njegovi elementi kako na odjeći tako i uporabnim predmetima - jastučnica ili torbica.

Na ovaj način *zalistavac* dobiva novu svrhu, a time je sačuvan od zaborava.

Zaključili smo da se stare tehnike vezenja mogu obnoviti putem sekcija vezilja i na taj način očuvati tradicijska baština sjeverne Dalmacije.

1.2.7.SAŽETAK

Poprsnica, zalistavac, plastron, primetača, peturina..... je upotrebn i ukrasni predmet koji je trebao ukrasiti poprsje žene. Koristio se, koliko je poznato od 16. st. pa do 2/2 polovice 20-tog. st. *Zalistavac* se razlikuje po mjestu gdje je nastao, načinu i tehnici izrade, bojama i bračnom statusu žene koja ga nosi. Podloga na kojoj se izrađivao je od vunene tkanine, crvene, crne, zelene ili modre boje. Na podlogu su se nanosili komadići tkanina raznih boja i geometrijskih oblika, pričvršćeni za podlogu koncem koji je kasnije optočen zlatnim ili srebrenim koncem- srmom. Također, ukrašavao se je raznim trakama, šljokicama i perlama, ali isto tako može biti i u cijelosti napravljen od kauri školjaka. Koristio se na prostoru sjeverne Dalmacije, a u drugim područjima Hrvatske nije poznat. Izrađivao se kod kuće, te se nikad nije proizvodio za širu potrošnju. Često se nasljeđivao i smatralo se da svaka žena mora izraditi svoju poprsnicu.

Nekad su mlade djevojke kao obavezan predmet u Stručnim školama imale predmet – ručne radnje. Tu su se učile raznim tehnikama vezenja, kukičanja izradi čipke i sl. Pedesetih i šezdesetih godina u našim školama postojao je predmet domaćinstvo u okviru kojega su se učile razne tehnike vezenja. Danas ovaj predmet nije zastupljen kao predmet, ali kao izvannastavna aktivnost je vrlo česta.

Zalistavac je privukao našu pažnju kao lijep i zanimljiv primjerak tradicijske ženske nošnje koji se može uklopiti i u današnje uporabne i ukrasne predmete.

I ne manje važno, vezenjem se razvija fina motorika ruku, kao i osjećaj za lijepo i sklad, a da ne govorimo o njegovanju ljubavi i poznavanju kulturne baštine.

1.2.8. POPIS LITERATURE

1. Alberto Fortis, 1774. Put po Dalmaciji, prijevod s talijanskog jezika 2004, Slobodna Dalmacija, Split
2. Francesco Carrara, 1846. La Dalmazica descritta, Zadar
3. Ivna Anzulović, 1999. Nazivi odjeće zadarskog područja u pisanim izvorima, Zadarska smotra, Zbornik Domaća rič- Matica hrvatska, Zadar, str. 109.-118.
4. Jasenka Lulić- Štorić, 2004. Etnološke osobitosti sjeverne Dalmacije, Narodni muzej, Zadar
5. Jasenka Lulić- Štorić, 2005. Narodne nošnje sjeverne Dalmacije, Narodni muzej, Zadar
6. Jasenka Lulić- Štorić, 2012. Nošnja-simbol-status, Narodni muzej, Zadar
7. Jasenka Lulić- Štorić, 2003. Vez i čipka sjeverne Dalmacije, Narodni muzej, Zadar
8. Marija Vrkić Žuvanić, 2009. Zalistavac, tekstilni mozaik Priručnik, Grafikart, Zadar
9. Mira Hlanuda - Vegar 2007. Tragom jednog zalistavca, Zbornik Domaća rič - Matica hrvatska, Zadar, str. 189.-199.str.
10. Mira Hlanuda – Vegar 2011. Svečano tradicijsko ruho i nakit žena biogradskog kraja, Zavičajni muzej Biograd na Moru, Biograd na Moru
11. Natalija Bruck-Auffenberg 1911. Dalmacija i njena narodna umjetnost, Beč
12. Olga Oštrić, 1987. Iz narodne baštine otoka Pašmana, Pašmanski zbornik, Zadar, str. 237.-253.
13. Olga Oštrić, 1990. Narodnja nošnja okolice Biograda, Biogradski zbornik, Zadar, str. 581.-611. Str.
14. Sanja Ivančić, 2009. Život na sjeveru Dalmacije, Etnografski muzej Split, Split
15. Zbornik radova Olge Oštrić 2005. Narodni muzej Zadar, Zadar
16. Život otočanke, zbornik 2002.-Narodni muzej Zadar, Zadar

IZVORI:

1.Spisi kotarskog školskog vijeća, 1896. – HRDAZD, Zadar

1.2.9. ŽIVOTOPIS

AUTORI RADA:

Zovem se Danijela Bezinović, rođena sam 2.12.1998. godine u Zadru. Stanujem u obiteljskoj kući u Turnju, s roditeljima, bratom, dvije sestre i bakom. Pohađam osmi razred u OŠ Sv. Filip i Jakov. Sudjelovala sam na brojnim školskim i županijskim natjecanjima, a u dvije prilike sam sudjelovala i na državnim natjecanjima: 4.razred- LiDraNO, Pula i 7.razred, Državna smotra učeničkih zadruga, Opatija. Imam puno hobija, a jedni od njih su pjevanje, glagoljica, novinarstvo, rolanje, vožnja biciklom i sl.

Moje ime je Karmen Santini. Rođena sam 31.7.1998. godine u Zadru. Trenutno stanujem u Turnju sa svojom obitelji; majkom i ocem, sestrom i dva brata. Idem u osmi razred OŠ Sv. Filip i Jakov. Prisustvovala sam na mnogim natjecanjima u našoj školi i županiji. U 4.razredu sam sudjelovala na Državnoj smotri LiDraNo u Puli. U slobodno vrijeme se bavim rukometom, dok se u školi bavim vezom i pjevanjem.

MENTORI

Đurđica Bottazzo

Završila sam Filozofski fakultet u Zadru, engleski jezik i povijest umjetnosti. Radim u OŠ Sv. Filip i Jakov kao učitelj engleskog jezika. Od rane dobi zanimalo me šivanje, vezenje, tj. ručni rad. U osnovnoj školi unutar sekcije vezilja naučila sam razne tehnike veza.

U našoj školi smo 2009.god unutar naše zadruge Đardin osnovali sekciju Vezilja. U organizaciji Etnografskog muzeja održana je radionica izrade zalistavca, te sam je pohađala. Tu sam naučila tehniku izrade zalistavca i od tada je podučavam unutar sekcije Vezilja.

Sudjelovala sam na raznim smotrama zadruga- županijskim i državnim sa sekcijom vezilja.
Vodila sam radionice veza na Saborima gljagoljaša.

Danijela Deković

Završila sam Filozofski fakultet u Zadru smjer povijest i arheologija.. Radim u OŠ Sv. Filip i Jakov kao učiteljica povijesti. U UZ Đardin sam od samog osnutka. Osim što sam voditeljica UZ, vodim sekcije Pašarela, Povijesnu grupu i Malu školu glagoljice. Uža specijalnost mi je etnologija, a hobi mi je fotografija. Voditeljica sam ŽSV za povijest, predsjednica Županijskog povjerenstva za natjecanje iz povijesti i predsjednica sam Udruge glagoljaša Zadar. U OŠ Sv. Filip i Jakov vodim projekt 150. godina školstva i surađujem sa Zavičajnim muzejom Biograd i TZ Sv. Filip i Jakov. Organizirala sam više izložbi i predavanja.Sudjelovala sam na raznim smotrama zadruga- županijskim i državnim.

1.2.10. ZAHVALA

Zahvaljujemo svima koji su nam pomogli pri istraživanju i izradi poprsnice- zalistavca:

Zavičajni muzej Biograd na Moru, Biograd na Moru

Mira Hlamuda Vegar, etnolog, Zavičajni muzej Biograd na Moru

Narodni muzej Zadar, Etnografski odjel, Zadar

Jasenska Lulić Štorić, etnograf, Narodni muzej Zadar, Etnografski odjel, Zadar

Dr. sc. Jadran Kale, Muzej grada Šibenika, Šibenik

Etnografski muzej Split, Split

Dr.sc. Ivna Anzulović, HAZU- Zavod za povijesne znanosti u Zadru, Zadar

Državni arhiv Zadar, Zadar

Znanstvena knjižnica Zadar, Zadar

Zadarska županija

Općina Sv. Filip i Jakov, Sv. Filip i Jakov

Turistička zajednica općine Sv. Filip i Jakov

Ministarstvo gospodarstva RH, Zagreb

OTP Banka, Zadar

Grad Biograd na Moru, Biograd na Moru

1.2.11. PRILOZI

Sl. 20. Zoe Borelli Vranski –Alačević: "Djevojka u nošnji iz okolice Biograda"-nastala oko 1925. god.

Sl. 21. Otočanka blizu Zadra, u knjizi: Francesco Carrara,
La Dalmazica descritta, Zadar, 1846.

Sl. 22. Žena u svečanoj nošnji, Novigrad, II. polovica 19.st., nošnja iz fundusa Etnološkog odjela NM Zadar, snimio Željko Karavida

Sl. 23. Zoe Borelli Vranski - Alačević - "Žena iz Filip Jakova, 1931."

Sl. 24. Zoe Borelli Vranski – Alačević – "Žena na bunaru", dokument iz arhive u Splitskom Etnografskom muzeju, nastao 1940. god.

Sl.25. Otočanka zadarskog kanala, u knjizi:
Alberto Fortis, *Viaggio in Dalmazia*,

Sl.26. Starica i djevojke u nošnji (oko 1. svjet. rata),
Tkon, o. Pašman

Sl.28.Vezilja Magdalena Jakovac- "Brod knjižara- brod kulture (4.8.2010. god.)

Sl. 27. Vezilje – stara školska zgrada

Sl.26. Učenica Magdalena Eškinja- Rekonstrukcija Filipjanske nošnje. Vidljiv je zalistavac koji su napravile vezilje UZ Đardin, 2011. god.

Sl.29.Vezilje Ana Barbaroša i Karmen Santini - škol. god. 2010.-2011.- Smotra tradicijske baštine Zadarske županije -Polača

Dopis kotarskog školskog vijeća pučkoj učionici u Sv. Filipu i Jakovu o održavanju nastave ručnog veza (ručna radnja) 22.01. 1896.

34 A17.
K. H. V.

Pučkoj učionici

- 1) Kišgrada 2.
- 2) Bl. Brinji.
- 3) Filipjalkom
- 4) Pakoštanu k.
- 5) Tali.
- 6) Vi. r.
- 7) St. Klo.
- 8) K. B. v. o. v. s.

Da se nalazi temeljitiji učiteljici
to prije podastu pučkoj učionici
da joj vlasti prisustvuje
municipij o načinu kako
to dalo najbolje izvesti.
Da se propisuje toj učionici
od ustanove obučnice K. H. V. 22. siječnja

g. br. 4.

176
2. 96

Recp. ref. 96

Handwritten signatures and initials.

Da se ženskoj ručnoj radnji u Valmacejs
učiva tradicionalni narodni utisak, i da
se prije naša lijepa stara nošnja, ko-
ja se uslijed vajinskih Daticija malo
ko malo gubi i uplivom trgovackog Duha
vremena demarogrije se, a uz to da se do-
maća obrtost opet podigne, treba
da učiteljica ženskih časova radnja toli-
na polju veziva toli pogledom drugih
rukotvorina upozna se s proizvodni-
ma ove strane.

Posto uređenim K. H. V. K. H. V. u svojoj vrijeme
izdati izdati naredbe u svrhu da se žen-
ski časovi rad u temelju narodnih ve-
ziva usavrši, nalaze se temeljitiji
učiteljici; Da isto prije podastu
prisustvu svojoj municipij o načinu
kako bi se to najbolje dalo izvesti.
Hoće se propisuje toj učionici uslijed
ovane obučnice K. H. V. od 22. siječnja g. br. 4.

Upravnik pučke učionice

- 1) Stju. Valome
- 2) Pecku
- 3) Olitu
- 4) Kovalj
- 5) Sutkovanu
- 6) Raku
- 7) Radu (2. razredna)
- 8) M. K. v. o. v. s.

Da - usavrši, pogledati se to upra

IZVOR - HRDAZO-SPISI KOTARSKOG ŠKOLSKOG VIJEĆA
KUTIJA 92/401-450, 1896. G.

INTERVJU - ZALISTAVAC

Sl. 31 Dr.sc. Jadran Kale, Muzej grada Šibenika, Šibenik

-Radite u Narodnom muzeju u Šibeniku. Da li je to posao o kojem ste maštali?

To je etnografski odjel u hrvatskom muzeju, tako da je najčešće situacija kod čovjeka da ne radi točno u muzeju svoje lokacije. To su kompleksni muzeji gdje postoji odjel do odijela i kad čovjek živi i raste u takvom gradu, naravno da mu je to neki uzor. Posjećujemo ga kao

učenici , ne može se reći da tu nema maštarije odrastanja, tako da u tom smislu, to je dječaćka maštarija.

- *Što je zalistavac? Gdje se upotrebljava?*

Zalistavac, nadprsnica ili plastron (peturina- tuđica), nije luksuzni dio odjeće, iako može biti i to. Ustvari, odredio je trošenje donjih dijelova robe, to je kao kad gledate u filmovima što se prvo uprlja. Kod košulja možete primijetiti, dio nad šakama (zašaknice) kad su se bile skidale. A trik je u tome da se doima da imate jako puno bolju košulju nego što ustvari je, mada to u jednostavnijim pučkim situacijama, ali i u potpuno gospodskim situacijama, bio je jedan odjevni domišljaj kako si urediti odjeću, ustvari jedan ekonomski način.

- *Možete li nam reći što je važno za izradu zalistavca?*

Za izradu zalistavca, koliko je važna boja toliko je važan i učvršćivač. Ako učvršćivač nije dobro prionuo boju na tekstilna vlakna, ona neće biti postojana. Seljaci su ustvari odahnuli kad je došla (vanilinska) boja koju su kupovali u apotekama, dobivali su je jeftinije i bili su sigurni u rezultat. Danas se može prepoznati da su te boje različite od ovih modernih zbog biljnih pigmenata koje imaju svoje sitne nesavršenosti, dakle efekt zelene livade; u njoj postoje tisuće zelenih nijansi, ona nije jednolično zelena nego ima jako puno utkanih nijansi u tome. Ustvari, ona je posebna jer nije potpuno jednaka. Kad bi bila neka tvornička livada, da nema sijena, recimo da je potpuno jednolično zelena, efekt je sasvim drugačiji. Tako je i kod ovih. Možete naći stare primjere koji su bojani biljnim pigmentom kod kojih se vide sitne nesavršenosti, kad se pogleda s povećalom vidi se da su vlakna, ustvari da ta boja nejednoliko prijanja. Takva boja ustvari je prijatnija za gledanje nego ova (uniformirana), dakle spomenut ćemo šibensku kapu koja je narančasta, recimo da je (vanilinska). Sad uzmete staru crvenu

kapu i ovu narančastu, možete pogledati jednu i drugu. Doista fiziološki je lakše gledati ovu crvenu. Narančasta je kao košarkaška lopta, apsolutno jednoliko prefarbana, a to očnom živcu ustvari ne godi, to je neki takav ključ tih značenja.

- Kolika je geografska rasprostranjenost zalistavca?

Tu se može odgovoriti na dva načina. Zalistavac kao nadprsnica je opće civilizacijska stvar. To se može gledati u američkim filmovima, dakle to se nosilo s kraja na kraj svijeta kao dio neke zapadne odjeće, ali kao lokalna stvar. Tu je isto prisutna peturina koja je bila običniji komad tekstila, samo biranijeg tekstila, samt ili sa raznim ukrasima, s ovim već imaju manje veze tako da u takvom jednom opće plastronskom rasprostranjenosti toga je bilo u gradovima svugdje pomalo, ali kao zalistavac, toga južnije od Murtera nema i onda ide na sjever i može se pratiti sve do Paga. Na samom Pagu ovakvi komadi nisu prihvaćeni, ali je tamo prisutna čipka.

- Kada je spomenut prvi zalistavac i do kad je u upotrebi?

Za to vam treba priručnik Marice Žuvanić. Ako mislite na nadprsnicu, to bi se moglo pratiti od srednjeg vijeka, ali kao zalistavac, konkretno Ivna Anzulović je pronašla u arhivu dote iz srednjeg vijeka pisane glagoljicom. Osim toga, za glagoljicu jako je zanimljivo da je Ivna pronašla kako glagoljica čuva pravilni oblik izgovora. Glagoljica, ćirilica je prihvaćenija od latinice, recimo ima slovo NJ – slovo odgovara jednom glasu, takvu stvar imate prilagođenu lokalnom jeziku i u glagoljici, tako da kad pročitate glagoljicu, točno znate kako se izgovaralo u odnosu na mletački arhiv, talijanski se treba dovijati kako čitati.

- Koje je porijeklo zalistavca i kakav utjecaj na njega ima Italija?

Jedan je utjecaj jezični. Kad je bilo za nekakve više gradske utjecaje- peturina se odnosila na gradske oblike koji su bili već kupljeni takvi, a u narodnom obliku, narodna riječ ostala je primjenjiva na oblike u kućama. Istina, nisu ovi materijali danas ostali samo u kućama tako kupljeni gotovi, cijela stvar je bila unutar kuće. Talijanska riječ se koristila više u gradskoj komunikaciji. I onda je mletački jezik bio posebni jezik – to je bila stvar gradske komunikacije pa je bilo razumljivo da kad se nešto trgovalo i zvučalo je slično, dolazilo je sa svojim mletačkim izrazima i tako se širilo dalje.

- Koliki je značaj zalistavca za hrvatsku povijest?

Pa nije baš jako velika. Recimo, vrlo interesantan je priručnik, gospođa Žuvanić je napravila dva priručnika, ustvari su oni jako rijetki i neuobičajeni. Da imate, i da možete rastvoriti jedan takav priručnik samo za jedan tip odjevnog predmeta, dakle dio nošnje, vi možete pratiti upustvo od A do Ž sa nacrtima, fotografijama i objašnjenima kako to napraviti, i toga u principu nema. To je ciljano za KUD-ove, prije svega tako da oni mogu opremiti svoju plesnu truppu.

- Koji društveni sloj ga je koristio redoviti, a koji povremeno?

Pučani dakle, ali ne redovito. Nije ga nitko koristio redovito. To je dio ukrasnijeg biranoga odjevnog predmeta, tako za kopanje u polju nema smisla. Dakle, za posebne zgode.

- Ostavlja li ga se u nasljedstvo ili je poseban za svaku ženu?

Dakle, osobne, to nije neka apstraktna izrada koju bi mogao izraditi bilo tko u narodu, putovalo je u svim prilikama po ženskim linijama. To je očito išlo iz biranih ruku u birane ruke.

-Tko je izrađivao zalistavac i kolika mu je bila cijena?

On nije rađen za prodaju, dakle to je zanimljiva stvar za njega, da tu nisu bili neki obrtnici za tržište, što je i razumljivo jer izrada nije jednostavna. Ovakvu stvar možete napraviti ako se potrudite, tako da nije bila stvar za prodaju, već za kućnu upotrebu.

TUMAČ MANJE POZNATIH RIJEČI

Badača -ukrasna igla

Botun - dugme

Dota - miraz

Firale -kožnate papuče koje su izrađivali majstori iz Preka na otoku Ugljanu

Fuštan -naziv potjeće po tkanini tzv.fustan,ovdje u značenju suknje s prslučićem

Imbazd -konac za jemčenje

Kaba – drvena posuda sa dvije ručke, služi za nošenje vode

Mašćenje – bojanje

Nazuvci – dio tradicijske odjeće, pleten, štitio je noge

Oglavlje - dio nošnje, vrsta marame za glavu

Oplećak -kratka košulja

Kalce- čarape

Korporan -haljetak s dugim rukavima

Krožet - starinski prsluk

Travesa- pregača